

ADLİ KONTROL

Murat ÖZEN
Tercan Hâkimi

Giriş

Ceza muhakemesi işlemlerinin sağlıklı şekilde yürütülüp maddi gerçeğin ortaya çıkartılması, böylece hem toplumun hem de suçtan zarar görenlerin tatmin edilmesi, ceza muhakemesi hukukunun en önemli amacıdır. Ceza muhakemesinde bu amacı gerçekleştiren iki koruma tedbirinin bulunduğunu görmekteyiz. Birincisi 5271 sayılı CMK'nin 100-108'inci maddeleri arasında düzenlenen tutuklama koruma tedbiri ile 101-115'inci maddeleri arasında düzenlenen adli kontrol koruma tedbidir. Adli kontrol koruma tedbirinin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile tutuklama tedbirine göre öncelikli olarak değerlendirilmesi ve göz önünde bulundurulması gereken önemli bir düzenleme olduğunu görmekteyiz. Tutuklama koruma tedbirinin bir alternatifi olan adli kontrol koruma tedbiri, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile hukukumuza getirilen yeniliklerden birisidir. Kanun koyucu tarafından tutuklamanın ağır sonuçlarını bertaraf etmek, yargılamanın tamamlanabilmesi için insan haklarına yapılan orantısız müdahalelerin önüne geçmek amacıyla bağımsız bir kurum olarak oluşturulmuştur.

Bu yeni kurumun hem özgürlükçü hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte bulunduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra tutukluluk uygulaması istisnaî hâle gelmektedir. Kurum şüpheliyi veya sanığı hürriyetten yoksun hâle getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hâllerde adli kontrole hükmetmesi gerekecektir.

Bu çalışmamızda, “adli kontrol” başlığı altında; adli kontrol tedbirinin tanımı, amacı ve niteliğini, adli kontrol tedbirine başvurulabilmesinin şartlarını, adli kontrol tedbirinin kapsayabileceği yükümlülükleri, Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerini, adli kontrol kararının değiştirilmesi ve sona ermesini, adli kontrol kararına karşı kanun yolunu, adli kontrol kararının içeriğini yükümlülükler uymamanın yaptırımını, adli kontrolün cezadan mahsubunu ve adli kontrol tedbiri olarak güvence yatırmayı incelemeye çalıştık.

I. Adli kontrolün tanımı, amacı, niteliği

A. Tanım

Tutuklama kişi özgürlüğünü sınırlayan ağır bir tedbir olduğu için, daha hafif tedbirlere başvurularda şüpheli veya sanığın kaçmasını veya delilleri karatmasını önlemenin mümkün olduğu hallerde, tutuklamaya başvurulmaması gerekir. İşte tutuklamanın fonksiyonunu yerine getirebilecek alternatif tedbirlere adli kontrol denilmektedir.¹

Adli kontrol; soruşturma veya kovuşturma evrelerinde, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, işlediği iddia olunan bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde ve hükmün infazında hazır bulunmasını ya da katılanın zarar ve masraflarının veya muhakeme giderlerinin onun tarafından karşılanmasını sağlamak amacıyla, belirli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altına sokulmasıdır.²

B. Amacı

Bilindiği üzere tutuklama, sanığın muhakemede hazır bulunmasını, maddi gerçeğin araştırılmasını temin etmek veya muhakeme neticesinde verilecek cezanın infazını garanti altına almak amacıyla hâkim kararı ile henüz suçluluğu hakkında kesin bir karar verilmemiş olmasına rağmen kişinin özgürlüğünün kaldırılarak tutukevine konulmasını ifade eder.

¹ N. Centel, H. Zafer, “Ceza Muhakemesi Hukuku”, 4. Bası, Ekim, 2006, s. 327.

² C. Hacıoğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, “Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi”, C. IX, S. 1-2, Yıl 2005, Erzincan, 2005, s. 171.

Temel haklardan olan kişi hürriyeti ve güvenliği Anayasamızın 19'uncu maddesinde güvence altına alınmış, sınırlandırılmasının ancak ikinci fıkrada sayılan nedenler dahilinde olabileceği söylenmiştir. Ayrıca Anayasa'mızın 13'üncü maddesi tüm temel hakların sınırlandırılmasında geçerli olan ilkeleri sıralamıştır. Bunlardan birisi de ölçülülük ilkesidir. Ölçülülük ilkesi, temel hak ve özgürlüklere müdahale söz konusu olduğunda, sınırlamada başvuru- lan aracın, sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını, bu aracın sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını gerektirir.³

Bazı durumlarda tutuklama koruma tedbiriyle ulaşılabilecek sonuçlara daha hafif başka tedbirlerle ulaşılması mümkündür. Örneğin sanığın sadece yurt dışına kaçmasından korkuluyorsa onun tutuklanması yerine hakkında yurt dışına çıkma yasağı konularak aynı sonuca ulaşılabilir. İşte adli kontrol kurumuyla ortaya konulan hedef, en az kişi özgürlüğü sınırlaması ile tutuk- lamanın sonuçlarına ulaşmaktır. Bir başka ifade ile adli kontrol kurumunun temel amacı, tutuklamanın ağır sonuçlarını ortadan kaldırmaktır.⁴

Adli kontrolün amacı da tutuklamanın amacı ile aynıdır. Bu nedenle, adli kontrolün amacını, şüpheli veya sanığın kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemek, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılmasını veya muhakeme sonunda verilecek hükmün yerine getirilmesini sağlamak olarak tanımlayabiliriz.⁵

C. Hukuki niteliği

Ceza muhakemesinin yapılmasını veya yapılan muhakemenin sonunda verilecek kararların kağıt üzerinde kalmamasını ve muhakeme masraflarının karşılanmasını sağlamak amacıyla, yetkili mercice, gecikmede sakınca bulunan durumlarda, geçici olarak başvuru- lan ve hükmün verilmesinden önce bazı temel hak ve hürriyetlere müdahaleyi gerektiren kanuni çarelere koruma tedbirleri denir.⁶ Tanımdan anlaşılacağı üzere koruma tedbirlerinin; geçici olma, vasıta olma, hükümden önce temel haklara müdahale sonucunu doğurma şeklinde sıralanabilen üç temel özelliği vardır. Adli kontrol de bu özellikleri taşıdığından hukuki nitelik olarak bir koruma tedbiri niteliğindedir.

CMK'de yer alan adli kontrol, tutuklama koruma tedbirinin bir türevidir,⁷ onun alternatifi niteliğindedir. Adli kontrol tedbiri bağımsız nitelikte bir koruma tedbidir. Yani uygulanması başka bir koruma tedbirine bağlı değildir. Bu yönüyle 1412 sayılı CMUK'da yer alan teminatla salıvermeden ayrılır. Çünkü teminatla salıverme kararı için önce tutuklama kararı verilmesi şarttır.

II. Adli kontrol tedbirine başvurulabilmesinin şartları

A. Tutuklama nedenlerinin varlığı

5271 sayılı CMK'nin 109/1'inci maddesi uyarınca, tutuklama nedenlerinin varlığı halinde şüpheli veya sanığın tutuklanması yerine adli kontrol kararı verilebilir. Yani bir kişi hakkında tutuklamayı gerektiren nedenler⁸ yoksa adli kontrol kararı verilemeyecektir. Buna göre, 100'üncü maddenin birinci fıkrası hükmü, adli kontrol bakımından da geçerli olup bu kurumun uygulanabilmesi için şüpheli veya sanığın suçluluğu ve tutuklama nedenlerinin varlığı hususunda kuvvetli şüphelerin saptanmış olması gerekecektir. Bu nedenle, 109'uncu maddeyi uygularken hâkim 100'üncü maddeyi daima göz önünde bulundurmalıdır.⁹

³ E. Özbudun, "Türk Anayasa Hukuku", Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 104.

⁴ E. Yurtcan, "Ceza Yargılaması Hukuku", İstanbul, 2005, s. 321.

⁵ N. Coşkun, "Adli Kontrol", HPD, Sayı 3, Nisan, 2005, s. 86-87.

⁶ B. Öztürk, M. Ruhan Erdem, "Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku", Yeni CMK'ye göre yenilenmiş, 9. Bası, Ankara, 2006, s. 591.

⁷ E. Yurtcan, s. 322.

⁸ 5271 sayılı CMK'nin "Tutuklama Nedenleri" başlıklı 100'üncü maddesi, "(1) Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.

⁹ M. Emin Alşahin, "Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi

B. Suçun cezasının üst sınırı üç yıl veya daha az hapsi gerektirmesi

Üç yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda kural olarak adli kontrol kararı verilemez (CMK madde 109/1). Tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir (CMK madde 109/2). Sadece para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama yasağı vardır (CMK madde 100/4). Yine, Çocuk Koruma Kanunu'nun (ÇKK) 21'inci maddesine göre; onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Görüldüğü üzere bu her üç durumda da tutuklama yasağının bulunmasının adli kontrol kararı verilmesi açısından herhangi bir önemi yoktur. Üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda, sadece para cezasını gerektiren suçlarda ve onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçlarda genel kural uyarınca adli kontrol tedbiri uygulanabilecektir.

Hükümet Tasarısında adli kontrol tedbiri açısından herhangi bir süre şartı öngörülmemesine rağmen, TBMM Adalet Komisyonunda yapılan değişiklikle, adli kontrol, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezası gerektiren suçlarla sınırlı bir tedbir haline getirilmiştir.¹⁰

Adli kontrol kararı verilebilmesi için cezanın üst sınırının üç yıl ve daha az hapis cezası olması koşulunun iki istisnası bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi; yurt dışına çıkmamak ile güvence yatırmak yükümlülüklerinde cezanın üst sınırının üç yıl veya daha az hapis cezası olma koşulu aranmayacaktır. Her iki tedbirin de kural olarak kaçma tehlikesi halinde başvurulabilen tedbirler olduğu da unutulmamalıdır.¹¹

İkincisi; ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun adli kontrolü düzenleyen 109'uncu maddesine 6 Aralık 2006 tarihli ve 5560 sayılı Kanun'la eklenen yedinci fıkrası ile "kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında" yukarıda belirtilen süre koşulu aranmaksızın adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilecektir.

C. Hâkim veya mahkeme kararı

Adli kontrol kararını ancak hâkim veya mahkeme verebilir. Adli kontrol kararı, soruşturma evresinde sulh ceza hâkimince, kovuşturma evresinde ise davaya bakan mahkemece verilebilir. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi şüpheli veya Cumhuriyet savcısının talebi üzerine karar verecektir (CMK madde 110/1). Kovuşturma evresinde ise mahkeme, re'sen veya Cumhuriyet savcısının talebi üzerine adli kontrol kararı verebilecektir (CMK madde 110/3).

Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde mahkeme, adli kontrol uygulaması sırasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir (CMK madde 109/2).

Şüpheli veya sanık da, kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüphelinin bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutulmasını, soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminden, kovuşturma evresinde mahkemeden isteyebilir. Bu durumda, Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra hâkim veya mahkeme beş gün içinde karar verebilir (CMK madde 111/1).

Burada özellikle belirtilmesi gereken husus, acaba soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından tutuklama talebiyle sulh ceza hâkimine sevk edilen şüpheli hakkında, sulh ceza hâkimi tarafından tutuklama yerine adli kontrol kararı verilebilecek midir?

Kanımızca burada sulh ceza hâkimi, tutuklama istemiyle sevk edilen şüpheli hakkında tutuklama yerine adli kontrol kararı verilmelidir. CMK'nin 109/1'inci maddesinde, "şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına" karar verilebileceği öngörülmüştür. Bunun

(MUYEP) Tebliğleri-II", Alanya/Antalya 23-28 Ekim 2007, Ankara, 2008, s. 383.

¹⁰ C. Şahin, "Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi", Ankara, 2005, s. 315, 316.

¹¹ F. Turhan, "Ceza Muhakemesi Hukuku", Asil Yayınları, Ankara, 2006, s. 230.

yanında CMK'nin 111/2'nci maddesinde adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği belirtilmiştir. Bu itibarla Cumhuriyet savcısı CMK 101'inci maddeye göre adli kontrol uygulamasının gereksiz kalacağını belirterek şüpheli hakkında tutuklama isteminde bulunmuş olsa bile, sulh ceza hâkimi tutuklama talebi ile bağlı olmadığından, tutuklamanın reddine karar verebileceği gibi, Cumhuriyet savcısının aksine adli kontrolün yeterli olabileceği sonucuna ulaşarak şüpheli hakkında adli kontrol kararı verebilir. Bu karara karşı Cumhuriyet savcısı ve ilgililere itiraz kanun yoluna müracaat edebilme imkanı tanınmıştır.¹²

III. Adli kontrol tedbirinin kapsayabileceği yükümlülükler

Adli kontrol şüphelinin veya sanığın bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir (CMK madde 109/3). Hâkim veya mahkeme, şüpheli veya sanığın 5271 sayılı CMK'nin 109'uncu maddede gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasına karar verebilir. Burada hâkim veya mahkemeye adli kontrole müracaat konusunda takdir yetkisi tanınmıştır.

Kanunda uygulanabilecek yükümlülükler sınırlı olarak belirtilmiştir. Bu hususun ileride teknolojik gelişmeler nedeniyle sorun oluşturabileceği ve hükmün yetersiz kalacağı belirtilmiş, bu konuda hâkime takdir yetkisinin tanınmamış olmasının eksik olduğu ileri sürülmüştür.¹³ Ancak yükümlü-lüklerin sınırlı olarak belirtilmesinin yerinde olduğu, bu durumun kişilerin temel hak ve özgürlüklerini ilgilendirdiği için, ancak kanun ile düzenleme yapılmasının daha doğru olduğu ve hâkime takdir yetkisi verilmemesi gerektiğini ileri süren yazarlar da vardır.¹⁴

A. Yurt dışına çıkmama

Sanığın kaçma ihtimalini bertaraf etmeye yönelik bir tedbir türüdür¹⁵. Tutuklama koruma tedbirinden çok daha avantajlıdır. Sanık ya da şüphelinin sadece yurt dışına kaçma ihtimali varsa ölçülülük ilkesi gereği yurt dışına çıkamama yükümlülüğünü içeren adli kontrol kararı vermekle yetinilmelidir. Yurt dışına çıkamama yükümlülüğü, ülke sınırları dışına çıkamamayı ifade eder. Şüpheli veya sanık hakkında yurt dışına çıkamama yükümlülüğüne karar verilince, bu karar Cumhuriyet Başsavcılığı'nca denetimli serbestlik şube müdürlüğü veya şube müdürlüğü bulunmayan yerlerde ilgili büroya, aynı zamanda derhal kolluğa gönderilir. Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca evrak mahkemesine iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Şüpheli veya sanığın süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından şüpheli veya sanık hakkında, denetleme planı hazırlanarak kolluğa gönderilir. Denetleme planına uyulmadığının; kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Bu durumda mahkeme CMK'nin 112'nci maddesi uyarınca karar verir.¹⁶

CMK'de 5353 sayılı Kanun'la değişiklik yapılmadan önce yurt dışına çıkamama kararının verilmesi bakımından adli kontrolün tüm şartları aranmaktaydı. Bu durum ise, üst sınırı üç yıldan fazla hapis cezası gerektiren suçlar bakımından adli kontrol kararı verilemeyeceğinden -üst sınırı üç yıldan fazla hapis cezasını gerektiren bir suç işlediği ileri sürülen sanık ya da şüphelilerinin yurt dışına kaçma ihtimalinin varlığı halinde tutuklanmalarını zorunlu kılıyordu. Ölçülülük ilkesine açık biçimde aykırı olan bu durum 5353 sayılı Kanun ile CMK'nin 109'uncu maddesine

¹² Aynı yönde bk. **M. Emin Alşahin**, s. 388.

¹³ **N. Centel**, "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım", Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsnel'e Armağan, İzmir, 2001, s. 514.

¹⁴ **M. Koca**, "Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının "Adli Kontrol" Tedbirinin Değiştirilmesi", "DEUHF Dergisi", C. 5, S. 2, DEÜ Rektörlük Matbaası, İzmir, 2003 s. 133, **C. Hacıoğlu**, s. 177, **M. Emin Alşahin**, s. 384.

¹⁵ **M. Koca**, s. 129.

¹⁶ **M. Emin Alşahin**, s. 384.

4'üncü fıkranın eklenmesi sureti ile aşıldı. Buna göre artık CMK'nin 109'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasındaki düzenleme sayesinde yurt dışına çıkamama şeklinde adli kontrol kararı verilmesi bakımından cezanın üst sınırına ilişkin bir şart aranmamaktadır.

Ceza muhakemesi sistemimizde hâkime tutuklama yerine geçmek üzere Pasaport Kanunu'nun 22'nci maddesi¹⁷ gereğince "yurt dışına çıkış yasağı" koyma yetkisi tanınmıştı. Pasaport Kanunu'nda öngörülen yurt dışına çıkma yasağı da sadece sanığın kaçma şüphesi nedeniyle tutuklanması durumunda uygulanabilecek bir tedbirdir. Buna göre sanığın delilleri karartma tehlikesi varsa yurt dışına çıkma yasağı ile salıverilmesi mümkün değildir. 5271 sayılı CMK'nin 109'uncu maddesinde yurt dışına çıkma yasağı adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlendiği için, Pasaport Kanunu'nun 22'nci maddesi zımnen ilga edilmiştir.¹⁸

B. Hâkim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak

Bu adli kontrol yükümlülüğünün amacı da sanık ya da şüphelinin kaçmasının önlenmesidir. Bu koruma tedbirine başvurulurken kararı verecek olan hâkim ya da mahkeme, uğranılması zorunlu olan yerleri ve yükümlülüğün yerine getirileceği zamanı açık olarak belirtmelidir. Ayrıca bu hususların tespitinde ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak, sanık ya da şüphelinin hayatını önemli ölçüde zorlaştıracak, günlük faaliyetlerini etkileyecek düzenlemelerden kaçınılmalıdır. Bu yükümlülük uyarınca şüpheli veya sanık kararda belirlenen yerlere belirtilen aralıklarla başvurması gerekmektedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi ile ilgili olarak 18.04.2007 tarihli "Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin¹⁹ (Denetimli Serbestlik Yönetmeliği) 22'nci maddesinin göz önünde bulundurulması gerekir.

C. Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrularına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin ya da eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak

Bu tedbir ile ulaşılmak istenen amaç, sanığın ya da şüphelinin muhakeme işlemleri sırasında hazır bulunmasının sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda örneğin sanık ya da şüphelinin keşif, beden muayenesi vb. için sağlık kuruluşları, mahkeme, savcılık, kolluk makamlarının çağrularına uymasına karar verilebilecektir.²⁰ Mesleki uğraşlarına ilişkin ya da eğitime devam konularındaki tedbirlere uymak şeklindeki yükümlülüğe hükmedil-diğinde ise, sanığın ya da şüphelinin eğitimine ara vermeden ya da işinden ayrılmak zorunda kalmadan yargılanması sağlanmış olur. Bu yükümlülükle ilgili olarak Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 23'üncü maddesi dikkate alınmalıdır.

D. Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek

Bu koruma tedbirinin amacı da sanık ya da şüphelinin kaçmasının önlenmesidir.²¹ Adli kontrol kararında, şüpheli veya sanığın kullanmaması gereken araç türünün ve teslim edeceği sürücü belgesinin açıkça belirtilmesi gerekir. Şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarını ya da ailesinin veya kendisinin geçimini sürdürmesi bakımından taşıt kullanması zorunlu ise kararı verecek olan merci, CMK'nin 109'uncu maddesinin dördüncü fıkrasına göre şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir. Bu durumda hangi araçların hangi zaman diliminde kullanılabileceği kararda ayrıntılı olarak açıklanmalıdır.

¹⁷ 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22'nci maddesine göre, "Yurt dışına çıkmaları; mahkemelerce yasaklananlara, memleketten ayrılmalarında genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere, vergiden borçlu olduğu pasaport vermeye yetkili makamlara bildirilenlere pasaport veya seyahat vesikası verilmez...".

¹⁸ C. Hacıoğlu, s. 178, N. Coşkun, s. 88.

¹⁹ 18.04.2007 tarih ve 26497 sayılı Resmî Gazete.

²⁰ C. Hacıoğlu, s. 180.

²¹ M. Tunç, "Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler", "Adalet Dergisi", Y. 92, S. 6, Ankara, 2001, s. 149.

Sürücü belgesinin teslimi suretiyle taşıt kullanmama yükümlülüğünün yerine getirilmesi için öncelikle sürücü belgesinin şüpheli veya sanık tarafından kaleme teslimi gereklidir. Şüpheli ya da sanık bundan sonra bir taşıt kullandığı takdirde, eylemi aynı zamanda sürücü belgesi olmaksızın araç kullanma suçunu oluşturacaktır, ayrıca adli kontrol tedbirine uymama nedeniyle tutuklanabilecektir.²² Bu yükümlülük Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 24'üncü maddesinde düzenlenmiştir.

E. Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek

Bu tedbir uyarınca, şüpheli veya sanığın, kendisi hakkında uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından kurtulabilmesi için hâkim veya mahkeme kararında öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde hastaneye yatmak dahil olmak üzere, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici tedbirlere tabi olması ve bunları kabul etmesi gerekir.

Bu adli kontrol kararı kapsamında sanık ya da şüpheli aleyhine verilebilecek olan bu tedbirin tutuklama kararı verilmesini sağlayan sebepler ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Bir başka ifade ile tutuklama nedenleri arasında yargılamanın yapılabilmesi ya da devamı için tedavi olmak ya da bağımlılıktan kurtulmak gibi bir neden yoktur. Bu nedenle kanun koyucunun bu yükümlülüğü adli kontrol kapsamında düzenlemesi hatalıdır. Ayrıca bu adli kontrol yükümlülüğü masumluk karinesiyle çelişir niteliktedir²³. Konunun başka bir başlık altında farklı ilkeler çerçevesinde yapılacak bir değişiklik ile yeniden düzenlenmesi uygun olur. Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 25'inci maddesinde, hakkında bu yükümlülük uygulanan şüpheli veya sanığın hangi süreler içerisinde sağlık kurumuna müracaat etmesi gerektiği ve yükümlülüğe aykırı davranışın yaptırımını belirtilmiştir.

F. Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak

Bu tedbir CMUK'da yer verilen teminat ile salıverme tedbirine benzemektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki her iki kurum arasında tutuklama kararına bağımlı olma noktasında fark bulunmaktadır. Şöyle ki; teminatla salıverme, tutuklama tedbirinden beklenen amaca teminat ile varmanın mümkün olduğu hallerde, tutuklama kararının infazını şarta bağlı olarak geri bırakılmasını sağlar. Bu nedenle tutuklama kararına bağımlı niteliktedir. CMK'de yer alan güvence yatırma ise henüz tutuklama kararı verilmeden adli kontrol kapsamında, tutuklamaya alternatif olarak uygulanabilecek bir tedbirdir.²⁴ Bu nedenle tutuklama kararından bağımsızdır.

Güvence yatırmanın amacı CMK'nin 113'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer almaktadır. Buna göre; şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya karar verilebilecek diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını; sanık ya da şüphelinin kaçması halinde katılanın yaptığı masrafların, suçun neden olduğu zararların giderilmesi için gereken bedelin ve eski hâle getirme ücretinin, şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçlarının, kamusal giderlerin ve hükmedilecek para cezalarının belirli bir sıra dahilinde karar sonrası karşılanmasının garanti altına alınmasını sağlamaktır.

Güvence yatırma tedbirine hükmedilebilmesi için sanık ya da şüphelinin işlediği iddia olunan suçun üst sınırının üç yıldan az hapis cezasını gerektirmesi gibi bir şart aranmamaktadır. Bu sonuç 5353 sayılı Kanun ile CMK'nin 109'uncu maddesine eklenen dördüncü fıkranın bir neticesidir.

²² C. Hacıoğlu, s. 149.

²³ N. Centel, H. Zafer, "Ceza Muhakemesi Hukuku", 4. Bası, Ekim, 2006, s. 330.

²⁴ Veli Ö. Özbek, "İzmir Şerhi Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı", Seçkin, Ankara, 2005, s. 381.

Kanunda güvence konusunda açık bir düzenleme yoktur. Güvence olarak gösterilecek şey ve miktarının takdiri tamamen mahkemeye aittir. Oysaki CMUK'un 118'inci maddesinde nelerin güvence olarak gösterilebileceği sıralanmıştı.

Güvencenin türüne, para olarak belirlenmesi halinde taksit ile ödenip ödenemeyeceğine, taksit ile ödenmesine hükmedilmesi halinde taksit zamanlarına, miktarına ilişkin kararlarda mahkeme tarafından sanık ya da şüphelinin mali gücünün dikkate alınması yasal bir zorunluluktur. Mahkeme güvence yatırma tedbirini peşin bir tazminat ya da para cezasına dönüştürmemelidir.²⁵ Nitekim AİHM'ye göre "alınacak güvencenin amacı suçtan doğan zararın tamir ve tazmini karşılamak değil, sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlamaktır. Bu nedenle güvence miktarı saptanırken ilgilinin kişisel durumu her yönü ile gözden geçirilmelidir, kaçması halinde uğrayacağı zararın onda yapacağı etkiye bakılmalıdır."²⁶

CMK'de güvence yatırma tedbirine karar verilebilmesi, Cumhuriyet savcının bu yönde talepte bulunması şartına bağlanmıştır. Kanımızca bu düzenleme de yerinde değildir. Katılan, sanık ya da şüpheli tarafından talep edilebileceği gibi kovuşturma evresinde re'sen karar verilebilmesi de gerekir. Kurumdan beklenen amaca ulaşmak için buna imkan sağlayan bir kanun değişikliğinin yapılması yerinde olacaktır.

Güvence yatırılma konusunda kanunda yer alan diğer düzenlemeler şöyle özetlenebilir. CMK'nin 114'üncü maddesine göre; hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, şüpheli veya sanığın rızasıyla, güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emredebilir. Soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle mağdur veya nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir.

G. Silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek

Bu tedbirde, şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme kararı ile silah taşımasının veya bulundurulmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu diğer silahların Cumhuriyet başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğuna teslim etmesi gerekir. Mahkeme tarafından şüpheli veya sanığın silahları teslim etmesine karar verilmiş ise, Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 27'nci maddesine göre, şüpheli veya sanığın, sahip olduğu silah listesi kolluktan ve teslim ettiği silahların listesi adli emanet memurluğundan istenir. Kolluk tarafından tespit edilen silahlarını, teslim etmeyen şüpheli veya sanık uyarılır. Uyarılara rağmen silahlar teslim edilmezse, şüpheli veya sanığın Cumhuriyet başsavcılığı vasıtasıyla mahkemeye sevki istenir.

Burada silahı geniş anlamda anlamak gerekir, kararda silahın çeşidi ve teslim edilmesi gereken süre açıkça yazılmalıdır.²⁷

H. Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak

Bu tedbirde, şüpheli veya sanığın mahkemece miktarı ve ödeme süresi belirlenecek paranın mağdurun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlanmasına uyması gerekmektedir. CMK'de şahsi hak davasının kaldırılmasına rağmen bir şekilde bir düzenlemenin yapılması dikkate değer bir husustur. Bu konu Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 28'inci maddesinde düzenlenmiştir.

²⁵ C. Hacıoğlu, s. 183.

²⁶ F. Gölcüklü, Ş. Gözübüyük, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa Mahkemesi İncelemesi ve Yargılama Yöntemleri", Ankara, 2004, s. 240.

²⁷ C. Hacıoğlu, s. 189.

I. Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek

Bu yükümlülüğün, özel hukuk ilişkilerinin ceza hukuku alanına taşınmasına neden olduğu için adli kontrol kurumu ile bir ilgisi yoktur.²⁸ Bu tedbirin koruma tedbir olarak da değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir.²⁹ Çünkü tutuklama nedenleri arasında aile yükümlülüklerini yerine getirmemek gibi bir sebep yoktur. Bu yükümlülüğe ilişkin usuli hükümler Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 29'uncu maddesinde yer almaktadır.

IV. Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen adli kontrol yükümlülükleri

Çocuk Koruma Kanunu'nda, suça sürüklenen çocuklar hakkında CMK'nin 109'uncu maddedeki adli kontrol tedbirlerine ek olarak başka adli kontrol tedbirleri de kabul edilmiştir. Bu tedbirlerin amacı çocukların ıslahı ve yeni suç işlemelerini önlemeye yöneliktir. ÇKK'nin 20'nci maddesinde öngörülen ek tedbirler şunlardır.

1. Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak.
2. Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek.
3. Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak.

V. Adli kontrol kararının değiştirilmesi ve sona ermesi

CMK'nin 111'nci maddesine göre adli kontrol kararının verilmesinden sonra, hâkim veya mahkeme şüpheli ya da sanığın istemi üzerine Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra, adli kontrol kararının içeriğini oluşturan yükümlülüklerin tümünün ya da bir kısmının kaldırılmasına beş gün içerisinde karar verilir. Tutuklama süreli olduğu halde, adli kontrol için üst süre öngörülmemiştir. Sanık veya şüphelinin talepte bulunması halinde, savcının da görüşü alınır.

Adli kontrol kararının kaldırılması şeklindeki karara karşı Cumhuriyet savcısı itirazda bulunabilir. Bu durumda itirazın reddedilmesi yönündeki verilebilecek karar kesin olacağından savcının başvurabileceği bir imkan kalmayacaktır.

Adli kontrol kararının içerdiği yükümlülüklerin sona ermesi bakımından CMK'de yer alan diğer düzenlemeler şöyledir: CMK'nin 103'üncü maddesine göre soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır. Yine bu maddeye göre şüpheli ya da sanığın işlediği suç nedeni ile kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi halinde adli kontrol kararı kendiliğinden sona erecektir. CMK'nin 111'inci maddesine göre adli kontrol kararının kaldırılmasına karar verildiğinde adli kontrol sona erecektir. Soruşturma evresinde verilen adli kontrol kararı, şüpheli hakkında iddianame düzenlenmesi veya iddianamenin kabulü ile birlikte ortadan kalkmaz. Burada yetkili ve görevli mahkemenin duruşma hazırlığı aşamasında, adli kontrolün devam edip etmeyeceği konusunda bir karar vermesi gerekir. Ancak CMK'nin 108'inci maddesine (tutukluluğun incelenmesi) benzer bir hükmün adli kontrol tedbiri bakımından da kanunda yer alması uygulamadaki tereddütlerin önüne geçmesi bakımından yararlı olacaktır.³⁰ Kanun'da bir açıklık bulunmamakla birlikte mahkeme tarafından sanık hakkında hüküm kurulurken hüküm anına kadar devam eden adli kontrol tedbiri var ise bu tedbire de son verildiğinin açıkça hükümde belirtilmesi işin niteliği icabıdır. Ancak mahkeme böyle bir karar vermemiş olsa bile dava hükmüyle sonuçlandığından artık adli kontrol tedbiri de hükümsüz kalmış sayılmalıdır. Hükmün kesinleşmesi aşamasında adli kontrol tedbirlerinin devamında kurumun niteliği gereği bir yarar yoktur.³¹

²⁸ N. Centel, H. Zafer, "Ceza Muhakemesi Hukuku", 4. Bası, Ekim, 2006, s. 330.

²⁹ M. Koca, s. 131.

³⁰ C. Şahin, s. 320.

³¹ M. T. Şentuna, "5271 sayılı Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Adli Kontrol", Adalet Yayınları, 2. Bası, Ankara, 2007, s. 131.

VI. Adli kontrol kararına karşı kanun yolu

Tüm koruma tedbirleri geçici mahiyettedir. Koruma tedbirlerinin geçici oluşu; bu tedbirin ceza yargılamasının ve tedbire başvurulmasının amacına uygun düştüğü sürece uygulanabilmesini ifade eder.³² Bu nedenle adli kontrole ilişkin karara itiraz edilebilir (CMK madde 111/2). CMK'nin 111'inci maddesine göre; soruşturma ve kovuşturma evresinde mahkeme ya da sulh ceza hâkimince verilen adli kontrol kararlarına, bu kararın değiştirilmesi ya da kaldırılmasına yönelik kararlara itiraz edilebilir. İtiraz etme yetkisi CMK'nin 260 ve devamı maddelerine göre; Cumhuriyet savcısına, şüpheliye, sanığa, onların yasal temsilcilerine, eşlerine ve katılana aittir.

CMK'nin 268'inci maddesine göre itiraz hakkının kullanılması süreye bağlıdır. Süre kararın öğrenildiği tarihten itibaren yedi gündür. İtiraz yazılı olarak yapılabileceği gibi istemin tutanağa geçirilmesi sağlanarak da yapılabilir.

İtirazın yapılacağı merci, kararı veren mahkeme ya da sulh ceza hâkimidir. Kararına itiraz edilen hâkim ya da mahkeme itirazı yerinde görür ise değiştirir, yerinde görmez ise üç gün içerisinde yetkili mercie gönderir. CMK'nin 268'inci maddesinin üçüncü fıkrası gereğince adli kontrol kararına karşı itiraz merci; kararı soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi vermiş ise, yargı çevresinin bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimi, sulh ceza işleri asliye ceza mahkemesi tarafından yürütülüyor ise ağır ceza işlerini gören mahkeme başkanıdır. Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen adli kontrole ilişkin kararlar için ise yargı çevresinde bulunduğu ağır ceza mahkemesine itiraz edilir.

CMK'nin 269'uncu maddesine göre itiraz, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmaz. Ancak kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek merci, yerine getirmenin geri bırakılmasına karar verebilir.

CMK'nin 270'inci maddesine göre; itirazı inceleyecek merci, yazı ile cevap verebilmesi için itirazı, Cumhuriyet savcısı ve karşı tarafa bildirebilir. Mercii, inceleme ve araştırma yapabileceği gibi gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilir. CMK'nin 271'inci maddesine göre ise itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak, gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve müdafii veya vekil dinlenir.

İtiraz yerinde görülürse merci, aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir. Karar mümkün olan en kısa sürede verilir. Mercii, itiraz üzerine verdiği kararları kesindir.

VII. Adli kontrol kararın içeriği yükümlülüklerle uymamanın yaptırımı

Adli kontrol kararında belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütme görevi, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü Kanunu'na göre Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü'ne aittir.

Hükmedilecek adli kontrol kararına isteyerek aykırı davranışlar hakkında, CMK'nin 112'nci maddesine göre kovuşturma veya soruşturma konusu suç için öngörülen hapis cezası süresi ne olursa olsun, hemen tutuklama kararı verilebilir. Bu hükümlerle, hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlar için öngörülen tutuklama yasağı ihlal edilebilecektir. Adli para cezası ile cezalandırılan bir suçla ilişkin olarak yapılan isnattan dolayı hükmedilen adli kontrol kararında yer alan yükümlülüğün ihlali halinde tutuklama kararı verilmemesi gerekir. CMK'nin 112'nci maddesinde "... hapis cezası süresi ne olursa olsun..." diyerek kanun koyucu, bu yorumun yapılmasına olanak sağlamıştır. Çocuk Koruma Kanunu'na göre ise adli kontrol kararı altında öngörülen yükümlülüklerden sonuç alınamaması veya sonuç alınamayacağının anlaşılması veya yükümlülüklerle uyulmaması halinde tutuklama kararı verilebilir (ÇKK madde 20/2). Yine Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 10'uncu maddesi uyarınca "Adli kontrol tedbir-lerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda suça sürüklenen çocuk hakkında yetkili yargı mercii tarafından tutuklama kararı verilebilir ya da adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükler bütünüyle veya kısmen kaldırılabilir, değiştirilebilir veya bunlardan

³² E. Yurtcan, s. 309.

bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutulabilir". Kanaatimizce; adli kontrol kararına isteyerek aykırı davrananlar hakkında, kanun koyucunun yaptığı bu düzenlemeler kendi içinde bazı çelişkiler içermektedir. Şöyle ki; yukarda bahsettiğimiz gibi adli kontrol tedbirine isteyerek aykırı davranma halinde hükmedilebilecek hapis cezasının süresine bakılmaksızın tutuklama kararı verilebilecektir. Ancak tutuklama yasağı bulunan hallerde (CMK madde 100/4 ve ÇKK madde 21) sırf adli kontrol tedbirine bilerek aykırı davranıldı diyerek tutuklama kararı vermenin doğru olmadığını düşünmekteyiz.

Sonuçta hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda 5237 sayılı TCK'nin 50/1-a maddesi uyarınca, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların uygulanabilmesi, bu cezanın TCK 51/1'inci maddesi uyarınca ertelenebilmesi, CMK 231'inci maddesi uyarınca bu ceza hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanabilmesi, onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiiller nedeniyle yapılan yargılama sonucunda gerekli indirimlerin (etkin pişmanlık, yaş, haksız tahrik vs.) yapılması halinde verilen sonuç hapis cezasının bir yıldan az olması halinde TCK 50/3'üncü maddesi uyarınca TCK madde 50/1'inci maddede yazılı seçenek yaptırımlara çevirme zorunluluğu, sonuç hapis cezasının iki yıldan az olması halinde TCK madde 51/1 maddesi uyarınca ertelenebilmesi, sonuç hapis cezasının iki yıldan az olması halinde CMK 231'inci maddesi uyarınca bu ceza hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanabilmesi ve her şeyden önemlisi 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 106/4'üncü maddesi uyarınca çocuklar hakkında hükmedilen adli para cezasının ödenmemesi hâlinde, bu cezanın hapse çevrilememesi durumu da dikkate alındığında, telafisi giderilmez zararlara neden olmamak için, CMK'de ve ÇKK'de tutuklama yasağı öngörülen hallerde adli kontrol kararına isteyerek aykırı davrananlar hakkında tutuklama kararının verilememesi gerektiğini düşünmekteyiz. Tutuklama kararı verilirken, sonuç cezanın hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektirip gerektirmediği de öngörülmelidir. Tutuklama yasağı öngörülen haller de zaten bunun için CMK'de ve ÇKK'de sayılmıştır. Yani bu durumlarda sonuç ceza çoğu zaman hürriyeti bağlayıcı ceza olmayacaktır. Bu nedenle tutuklama yasağı bulunan hallerde adli kontrol kararına isteyerek aykırı davranma halinde, sanık veya şüpheli hakkında, adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülüklerin bütünüyle veya kısmen kaldırılmasına, değiştirilmesine veya bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutulmasına karar verilebilir. Yapılacak yeni bir düzenleme ile adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, tutuklama yasağı öngörülen haller dışında, yetkili yargı merciince tutuklama kararının verilebileceği belirtilebilir.

Adli kontrol kararı kapsamında kendisi için öngörülen yükümlülüğe istemeyerek aykırı davrananlar hakkında tutuklama kararı verilmez. Ayrıca sanık ya da şüphelinin yükümlülüğe isteyerek aykırı davranması halinde yetkili merciinin tutuklama kararı vermek gibi bir zorunluluğu da yoktur. Burada mercie takdir yetkisi tanınmıştır.

VIII. Adli kontrolün cezadan mahsubu

Adli kontrol altında geçen sürenin hükmedilecek olan hapis cezasından mahsubu sorunu, CMK'nin 109'uncu maddesinin 6'ncı fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre kural olarak; adli kontrol altında geçen süre, şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Ancak bu kuralın bir istisnası bulunmaktadır. CMK'nin 109'uncu maddesinin altıncı fıkrasının son cümlesinde yer alan bu istisnaya göre; uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülüğü altında geçen süre şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilir.

IX. Adli kontrol tedbiri olarak güvence yatırmak

Adli kontrol tedbirlerinden birisi de güvence gösterilmesidir. Önemi nedeniyle kanunda diğer adli kontrol tedbirlerine göre ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

A. Güvencenin işlevi

1412 sayılı CMUK'da güvence gösterilmesi, tutuklama kararı verildikten sonra tutuklama kararının infazından vazgeçilmesini sağlayan bir kurum olarak düzenlenmişti (CMUK madde 117, 118). CMK'de ise, güvence gösterilmesi tutuklama kararı verilmeden tutuklama yerine uygulanabilecek bir adli kontrol tedbiri olarak kabul edilmiştir. Güvence gösterilmesi, adli kontrol kurumu çerçevesinde tutuklamanın alternatifi olarak düzenlenmiştir. Güvence gösterilmesinin, tutuklamanın alternatifi olma dışında başka fonksiyonları da vardır.

CMK madde 113'e göre, şüpheli veya sanık gösterilecek güvence şu hususların yerine getirilmesini sağlar:

1. Şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunması.

2. Masraf ve zararların ödenmesi, gösterilen güvencenin sırasıyla şu masrafları karşılaması gerekir.

- Katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme; şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçlarının ödenmesi.

- Kamusal giderler.

- Para cezaları.

Şüpheli veya sanığı güvence göstermeye zorunlu kılan kararda, güvencenin karşıladığı kısımlar ayrı ayrı gösterilir (CMK madde 113/2).

Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emredebilir (CMK madde 114/1).

Soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir (CMK madde 114/2).

1412 sayılı Yasa'da güvencenin, para, devlet esham ve tahvili veya güvenilir kişilerin mali kefaleti olabileceği ve hâkimin güvencenin miktar ve türünü suçun niteliğine, sanığın kişisel durumuna göre belirleyeceği açıkça belirtilmişti (1412 sayılı CMK madde 118). Yeni Ceza Muhakemesi Yasası'nda bu konuya ilişkin bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Yeni CMK, 1412 sayılı eski kanundaki teminatla salıverme kurumuna yer vermemiştir. Mülga kanundaki bu kurum, "delil karartma şüphesi" olan durumlarda uygulanmıyordu. Yeni CMK ise "kaçma şüphesi" veya "delilleri karartma şüphesi" olan her durumda güvence kurumunu işletmektedir. Güvence kurumu teminatla salıvermeden oldukça farklıdır. Güvencenin amacı şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında hazır bulunmasını ve kanunda gösterilen ödemeleri yapmasını sağlamaktadır.

Teminat yatırma iki şekilde söz konusu olabilir :

a. Önceden tutuklama kararı verilir ve teminat yatırılırsa bu kararın uygulanmayacağı kabul olunurdu.

b. Tutuklama kararından önce sanıktan teminat vermesi istenir, vermezse tutuklama kararı verilirdi. 1412 sayılı eski kanunumuz ilk şekli tercih etmişti. Teminat yerine yanlış biçimde kefalet dendiğinden, kanunumuzda bu müessese "kefaletle salıverme" olarak düzenlenmişti. Teminatla salıvermenin aleyhinde olanlar ve "fakir faydalanamıyor, hukuki eşitlik esasına aykırı oluyor" diyenler vardı. O da tutuklamanın, suç delillerini ve izlerini yok etmeye, değiştirmeye

sanığın teşebbüs etmesi sebebine dayanması hali idi. Ayrıca kurumun işletilmesi için istem aranmamıştı. Hâkim kendiliğinden de teminatla salıvermeye karar verebilirdi.³³

B. Güvencenin geri verilmesi

Hükümlü hazır bulunma yükümlülüklerini yerine getirmişse, güvencenin hazır bulunma yükümlülüğünün karşılığı olan miktar ile şüpheli veya sanığı güvence göstermeye zorunlu kılan ve kararda gösterilen kısımlar kendisine geri verilir (CMK madde 113, 115).

Güvencenin, suç mağduruna veya nafaka alacaklısına verilmemiş olan ikinci kısmı, kovuşturmayaya yer olmadığı veya beraat kararları verildiğinde de şüpheli veya sanığa geri verilir. Aksi hâlde, geçerli mazereti dışında, güvence Devlet Hazinesine gelir yazılır (CMK madde 112).

Hükümlülük hâlinde güvenceden, katılanın masrafları, zararlar, nafaka borçları, kamusal giderler ve para cezaları düşüldükten sonra kalanı hükümlüye geri verilir (CMK madde 115/3).

Sonuç

Özgürlüğün kural, sınırlamanın istisna olması nedeni ile, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşabilmek için, şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak tedbirin, birey hak ve özgürlüklerini mümkün olduğu kadar az sınırlandırması gerekir. Bu nedendir ki, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda kişi özgürlüğünü en çok sınırlandıran tutuklamaya alternatif olarak 109 vd. maddelerinde “adli kontrol” koruma tedbirine yer verilmiştir.

Maddi gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla adli kontrol tedbirine başvurmada bir zorunluluk yoktur. Yasada yer alan koşulların oluşumu halinde bile adli kontrol altına alma konusunda hâkim takdir yetkisini kullanacaktır. Yasanın amacı, adli kontrol sebeplerinin varlığı halinde, adli kontrol altına almayı hâkimin takdirine bırakmaktır. Buradaki takdirlik, keyfi bir durum değildir. Hâkim olayın tüm özelliklerini ve şüpheli veya sanığın kişilik özelliklerini göz önünde bulundurarak karar verecektir.

CMK’de düzenlenen bazı tedbirlerin uygulanmasına, Cumhuriyet savcısı tarafından da karar verilebilmesine rağmen tutuklama kararı gibi, adli kontrol kararının kişi hak ve özgürlüğü üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, adli kontrol kararına da ancak hâkim veya mahkeme karar verebilecektir.

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının tutuklama talebiyle sevk ettiği şüpheli hakkında, sulh ceza hâkiminin Cumhuriyet savcısının talebi ile bağlı olmaksızın tutuklamaya karar verebileceği gibi, adli kontrolün yeterli olacağı gerekçesiyle, 109’uncu madde uyarınca şüpheli hakkında adli kontrol kararı verebileceği kanaatindeyiz.

Adli kontrolün bir ceza olmayıp koruma tedbiri olduğu unutulmamalıdır. Bu tedbirlere başvururken, kamu yararının gerektirdiği nedenin ne olduğu ve somut olayda bu nedenin gerçekleşip gerçekleşmediği de araştırılmalıdır. Diğer bir deyişle, bireysel menfaatin de ötesinde kamusal yarar ön plana çıkarılmalıdır.

Sonuç olarak, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması sırasında suç şüphesi altında bulunan şüpheli veya sanığın, hak ve özgürlüklerinin mümkün olduğunca az kısıtlanması adına adli kontrol müessesesine Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer verilmesi yerinde olmuştur.

³³ N. Kunter, F. Yenisey, “Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku”, 10.Bası, İstanbul, 2002, s. 315.

KAYNAKÇA

- Alşahin, M. Emin;** “Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi (MUYEP) Tebliğleri-II”
- Centel, Nur;** “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, Prof. Dr. Mahmut Tefvik Birsnel’e Armağan, İzmir, 2001.
- Centel, Nur, Zafer, Hamide;** “Ceza Muhakemesi Hukuku”, 4. Bası, Ekim, 2006.
- Coşkun, Neslihan;** “Adli Kontrol”, “Hukuki Perspektif Dergisi”, Sayı: 3, Nisan, 2005.
- Gölcüklü, A. Feyyaz, Gözübüyük, A. Şeref;** “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa Mahkemesi İncelemesi ve Yargılama Yöntemleri”, Ankara, 2004.
- Hacıoğlu, C.;** “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IX, S. 1-2, Erzincan, 2005.
- Koca, Mahmut;** “Tutuklamada Oranlık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değiştirilmesi”, “DEUHF Dergisi”, . C. 5, S. 2, DEÜ Rektörlük Matbaası, İzmir, 2003.
- Kunter, Nurullah, Yenisey, Feridun;** “Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku”, 10. Bası, İstanbul, 2002.
- Özbek, Veli Ö.;** “İzmir Şerhi Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı”, Seçkin, Ankara, 2005.
- Özbudun, Ergun;** “Türk Anayasa Hukuku”, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989.
- Öztürk, Bahri, Erdem, M. Ruhan;** “Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku”, Yeni CMK’ ya göre yenilenmiş, 9.Bası Ankara, 2006.
- Şahin, Cumhuri;** “Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi”, Ankara, 2005.
- Şentuna, Mustafa T.;** “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Adli Kontrol”, Adalet Yayınları, 2. Bası Ankara, 2007.
- Tunç Mehmet;** “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, “Adalet Dergisi”, Y. 92, S. 6, Ankara, 2001.
- Turhan, Faruk;** “Ceza Muhakemesi Hukuku”, Asil Yayınları, Ankara, 2006,
- Yurtcan, Erdener;** “Ceza Yargılaması Hukuku”, İstanbul, 2005.